

Závada Pál

UTOLJÁRA ABBAN A HÁZBAN

Nem messze tőlünk van az az utca, mondom Andornak, kövessen csak, és befordulok balra 1989 őszén. Már a sarokról látni, hogy a keskeny járdalapok girbegurba csíkjá mellett nem függőleges a sík. Az a deszkapalánk dől ki, látom. A romlás megállíthatatlan folyamata tárul, tudom, csak menjünk, a szemünk elé.

Ez az, mutatom a nagykaput, mindjárt a járdára fekszik. Barátom, Bálint Andor be is lát, ha lábujjhegyre áll, én a réseken át választok látószöveget, mezőt. Azt, ahol a burjánzó vadnövényzet eltünteti a határt az udvar és a kert között. Az összegyűrt drótkerítés a gazból tekeredik elő korhadtan hadonászó karóival. Az istállónak, konyica, nincs ajtaja, dvere, az ólak deszkái laszaggatva, szocho na válove, a kútgém a vályúra zuhant.

Ő is látja, nincs mit magyarázni, más az, ha elhagyatottan pusztul, de ezt lakják. Szemétkupacok jelzik a verandáról kifelé a járást, fóliarongyok, salak, törött szék, színes flakonok.

A ház, hát arra még nehezebb nézni. A hajdan stukkóívekkel tagolt, meszelt homlokzat térképén a csupasz vályogfalterület hódít, a lábazat, cokli lerúgta vakolatát. Morzsolhatóan korhadó ablakkeretek közé hullott az üveg, pohubenvo szklo. Szétmállott lépcső, megsüllyedt küszöb, a faragott ajtó nem nyílik, ezért nyitva, dverce otvorenje.

Gyere, döntöm el hirtelen, belépek, és kiáltok, jó napoooot. A kis cigányasszony felszögelt, mocskosrózsaszín lepedő alól bújik ki. Hogy kit keresünk, mordul ránk gyanakvóan. Válaszomba túl sokat zsúfolok, nagyanyámról, akié ez a ház volt, és barátomról, akinek megmutatnám, és aki vendégem a szülői házban, úgyhogy ez zavart okoz. Nehezen hihető, hogy különben semmit se akarunk.

Ilyen széjjel vagyunk, mentegetőzik az asszony, már érti, ki vagyok, de hisz, mondom, már megyünk is.

Szemközt a kiskonyha, kuchinka. Tejföllel behabart leves. A túróötletébe kapor is járt, kopor do tvaroha. És az iksz-lábas, alacsony asztal, a fája feketére gőzölődött, zsirosodott, érett. Akárha bőrt simítottam volna meg. Házilag faragott szék, támlájában monogramos, cakkos keresztléc, ülése csuhéból fonva.

A helyére nem odanézni most. Nem regisztrálni, minek a, kinek a helyén. Hát akkor mi másért? Nem tolakodni, és bajom se lehet ezzel. Most másoknak otthon, ez másik élet, menjünk.

Hogyne ismerte volna ő a nénit, ugyan, jöjjünk már beljebb. Gyakorlott betolakodók, hivatásos hivatlan kérdezősködők, nem fogunk meglepődni, ismerjük ezt a „szubkulturális tárgyi miliót”. De ahogy belépünk, az ajtókat felismerem, és megvan a kemence is, hát mit akarok?, a kuckóban ugyanúgy dudorodik párnányit a fal.

Talán tenyérjósáshoz is ért ez a nő, mert most kutató tekintetemből olvas. Építeni akarnak újat, azért nem költenek a házra már, a férjének van munkája, a fiúk is segítenek... Igen, bölintok, de nem érdekel, most keresni-nézni vagyok itt.

A kettős ágy láthatatlan kontúrját szemmel rajzolom a szoba terébe, mekkorák a

fiai?, hallom meg, hogy Andor kérdez. De követem tovább a támla vonalát, le a festett kátránypapír padlókéregig. És itt van, most épp egy szék alatt, hajlok közelebb, ott az ágylábak préselt nyoma!

A homályban a cigányasszony kacatok közt matat, s ekkor a szag emléke csap meg. Próbálok kicserélni ezt a savanykás szegényszagot arra a kemenceszagra. Ahogy átforrósodik, és melegíteni kezd.

Ettől már unokám is van, hajolnak össze ők egy kép fölé, én inkább felállok. A főgerenda! Sokáig meredek fölfelé, meg a karcsú keresztgerendák! Az az ujjnyi, ferde repedés, meg a hosszan vésett felirat, amit a dunna alatt fekvé betűztem ki először. Andor bólogatva hallgatja az asszonyt, s az ablakok közül, habár ott a kampó, hiányzik a tükör.

Tessék?... nem, köszönöm, mennünk kell.

Az utcán Andor köhint párat, nézd!, mutat a hátulsó falra. Abrosznyi tapasztáskérgek estek le vagy készülnek leválni, és a porló vályogból is vaskos darabokat rántanak magukkal.

Tíz éve gondolok rá, mondom, ahogy elfordulok, hogy meg merem-e nézni még, hogy egyszer bemegyek. Hogy lelepleződik-e valami titok, ha valami elsüllyedt, átváltozik, és én azt megnézem.

Kérdés persze, mondja tétován Andor, hogy az tényleg titok-e. Annak rémlik, aztán egyszer elszántan belenézel, és ráismersz: jól tudtad eddig is. De azért egyszer érdemes megnézni, és arról beszélni is lehet, legalább egyszer, mert túl sok az, amiről nem beszélünk soha.

A sarokig hallgatunk, addig készülök, hogy megtörjem a csendet, de épp amikor eldöntöm, hogy mivel, ő szólal meg, tudom-e, kérdezi, hogy hívják ezt a cigányasszonyt. Vállat vonok, mert nem tudom, miért kellene tudnom, nem tudom, válaszolom.

Kicsit várok, de nem mondja, miért érdekl, csak igazgatja komolyan a szemüvegét, és akkor én kérdezem, hogy hallott-e valaha Pásztor Tamásról. Nem hallott, miért, ki az? Vele, három lánnyal és még egy fiúval voltam utoljára bent, ebben a házban '78 őszén. Kordnadrágos, gumival összefogott hajú fiúkkal és férfizakós lányokkal.

Mondom a hirtelen felkerekedést Erdélybe, hatan indulunk Pestről, de csak egy autóval. Az ő szabadságukra sóvárgok, és imponálni akarok nekik, ezért kitalálom, hogy ejtsük útba a falumat, vacsorát kapunk anyámtól, autót apámtól, alszunk is egyet, és úgy megyünk tovább. Mint a dzsentrifú, mondom, ugyan már, csak intek, és ugrik, akinek az a dolga, örüljenek, hazajöttem, ez az én birtokom. Azt akartam, hogy ebben az üres házban aludjunk.

A házat azelőtt két hónappal takarította végig anyám, a temetést követő héten. A berendezést, úgy, ahogy volt, meghagyta, amíg nem akad vevő. Lomtalanított is, és papírok kerültek elő. Akkor akadtam rá nagyszüleim levelei közül az első lapokra, apámnak szóltak, „maradok Mamicskád Orosháza Börtön”, „zbohom Apusko 26-tos Major”, „Apu címe Rab Munkáltatás Dios győr”, „ide írd mojszin R. Mátvás Múvek csepel a te Anyukád”.

Már akkor megtaláltad?, villan rám Andor szemüvege, beismerően húzom el a számat, mert már akkor és még öt évig nem kezdtem vele semmit, és mert csak akkor, és miket nem kérdeztem meg nagyanyámtól, és már soha, de majd, majd, de már csak apámtól.

Eszembe jut, ám ezt mégse mondom, ahogy takarítás közben kimentem, hogy meg-

keressem azt a négy lyukat. 1960-ban találtam őket, nagyapám temetése után ugyan-csak takarítás idején, játék közben az udvaron. „Háztól temettek” még, a tyúktól előtt feszítették ki földre vert rudakra az ezüsthímzéses fekete sátortetőt a papnak, onnan celebrált. De „nyomokat” kerestem, igaz-e minden. Holott most annak a szemközi sírkeretnek a betonjában kellett volna keresnem fogazókalapácsom utolsó ütésének nyomát, ahol abba hagytam az alkalmi kőfaragóságot, amikor anyám azzal szállt le a bicikliről, hogy jöjjenek, mert üzentek a kórházból.

Amikor hazahoztuk a kórházból, szólalok meg, a mentőst megfizettük, egészen lassan jöjjön, hogy Nagymamának ne fájjon a hosszú seb, amit hiába vágta, nyomban visszavarrták. Apám ült vele benn, mögöttük anyámmal én a Zsiguliban, lépésben. Itt kanyarodtunk be, látod, így ért haza a Nagymama, csak ezt akarta már, domov, lyen domov. Négy napon át távolodott, néha még visszatért. Apámmal kukoricát címereztünk közben, és gépeltem valami érdektelent. Mellette vagyunk, felváltva és együtt.

Éppen akkor nem voltam ott, hazaszaladtam fürdeni. Nyári szürkület, erős estike-illat, nyolc után valamivel. Megtorpanok anyám előtt a folyosón.

Ahol tizennyolc évvel korábban a zöld hokedliről lóbáltam a lábam a napsütésben. Nagyapám odabent nagybeteg, a felnőttek kapkodva indulnak mentőért?, beutalóért? Nagymama átöltözve lép ki, és én már magyarul teszem fel a kérdést, hogy mért van feketében, mikor ez még nem is a temetés.

Akkor rám nézett. Az olyan tekintet, mondom, ami megvan. Beesett, fekete szeme-gödörből pofon és könnyörgés. A hokedli meg csak nem mozdul meg alattam. Harmadnap apám állt rajta bent, plafonra fordított arccal villanyt szerelt. A szomszédból vezette át a sirató-éneklőknek estére. Lábatlankodtam mellette, néztem, de néma volt. Hogy „énekelni megyünk”, „tágyeme szpjevaty”, ezt csak erre az egy esetre értik.

Gyere, szólal meg anyám a folyosón, már fölöltöztettük. Értem, hogy amíg én fűrödtem, addig ő a húgommal együtt. Aki orvostanhallgató, jut eszembe fölöslegesen, amikor a letakart tükör előterében meglátom apámat ülni az ágynál.

A látvány. Fehér ágyban látni valakit feketében.

Sokáig nézzük, anyámmal és húgommal apám széke mögött állunk, és akkor to-lakszik elő a kép, hogy a fekete kendős fej fölött, a falon Pásztor Tamást látom. Ahogy a fotókon a hangár vastraverzein pózol, kiterjesztett kézzel kapaszkodik itt a keresztgerendákba, az ágytámláig lógatva le a lábát. Ágyékkötőben, hosszú hajjal, derekán fénymérő.

Talán ezért akartam még egyszer abban a szobában aludni, és akkor velük, hogy belehelyezhető-e olyan alak, mint Tamás ebbe a képbe. És ezzel a társasággal jó alkalom lesz rá, utoljára még „életet” ebbe a házba, magyarázom, de... más is volt ebben...

Anyádéknál el se fértetek volna, veti közbe Andor.

De igen... persze némi felfordulás árán, hanem... az egészen más. Az nagy ház, anyám apja vette, paraszti feltörekvés, tudod, és ide apai nagyapám (hiába volt meg azelőtt neki is a földje, az internálás után mégis szegényember már) csak kucsmáját levéve, a sodorni való dohányt a zsebbe süllyesztve, csizmája miatt szabadkozva mert bekopogni a magas, rézkilincses ajtón. Később jött a komfortosítás, a garnitúrabútor, anyám szépítette a lakást, én pedig már egyetemistaként (hogyan mondjam el a szégyent a szégyenem miatt) szégyellni kezdtem a hatvanas évek „modernjét”, beültetve a paraszti tárgyak közé. A tejuveg betétes, világító rökamié...

Meg az absztrakt vonalvezetésű lámpák, vázák, nipppek, szól közbe Andor, geometrikus mintázat.

Honnan tudod?

A hetedik kerületben is előfordultak, válaszolja.

De közben a konyhánk falán, mondom, ott vannak a petrezselyemleveles, szép tányérok, zsinórirással festett névre szólók. Érted?, hogy a háziszóttos falvédő meg a nejlontthonka egyszerre! Hogy akkor a pestiekkal inkább a romlatlan parasztiba menjünk!

Romlatlan?, szakít félbe Andor, inkább elszegényedett.

Az egzotikusan távoli, etnográfiai múltba, magyarázom, az nem kever abba a gyanúba, hogy az én világom volna.

Aha, bólint rá.

Mert csak a zavarbaejtő eklektikát mertem kárhozatni, mondom, pedig a jámbor, tót parasztot szégyelltem magamban. Ettől szerettem volna mentes lenni, görcstelen és szabad. Holott, érted talán. Hogy anyám tudja jobban, te is látod, a helyzetre mi a jó válasz. Ő felelt helyesen, és én voltam gyáva, próbálok Andor arcába nézni, de nem felel, és látom, zavarja őt ez a felmentésért inget szaggató póz.

Ott tartottál, szólal meg, hogy a házban aludtatok.

Ott veszem fel a fonalat, hogy ezeket a barátaimat, akik abban az időben számomra is meglepő tétlenséggel készültek arra, hogy alternatív vizuális művészetekkel foglalkozzanak, beterelem anyám konyhájába. Mint egy vidéki vendéglőbe, nem tehetek róla, hogy ilyen. Anyámmal-apámmal alig törődtem, akár egy szakácsnővel meg egy gondnokkal. A lármas társaság, odakint megkezdett szövegek, röhögés, el tudod képzelni, épp csak hogy köszöntek. És anyám riadt tanácstalansága, hogy ugyan kik ezek, koszosak és affektálnak, keresztülnéznek rajta, de a főztjével megtömik magukat. Nincs magyarázat, a tekintetemet se tudja elkapni.

Egész éjjel szótlanul jövök-megyek ebben a másik házban. Be kell fűtenem, kimegyek a színbe, úgy mondtuk: cjenya. Találok még néhány kéve poros kukoricaszárat, becipelem a kaminba, kidugaszolom a kemencét, begyűjtök. Tolongás a nyilásnál, amikor a paraszat vörösen hullámozó koszorúba tolom szét, körbe a falhoz, a hátatokat döntsetek neki odabent inkább. Az „Emlékül” feliratú régi csészémből iszom a bort, megvan a lófejdomborításos üveg hamutartó.

Bent már ágyat bontanak, Tamás ugrik be középre, kétfelől két lány csúszik be mellé, ő nevetve, magasra emelt kézzel nyújtózkodik, meg is érintheti az ágy fejénél a saját lábát, látom meg hirtelen a falon, de a lányok lökdösik, lerántják, és mindhárman a fejükre húzzák a nagy dunnát, vihogva dagasztják, közben mozgalmi dalokat énekelnek a mélyből.

Hát így ért véget, mondom, Andor hallgat, s akkor még hozzáfűzöm: Lefekvés előtt kimentem, hogy kiszellőztessem a fejem. Aztán csatlakozom az ő hallgatásához.

Udvar dvor, kert zahrada, eperfa jahoda, eke pluh, rozstda ridza, pad lavica, kapa motika, lyuk gyjera, föld zem, csillag hvjezda, füst dim, fiam mojszin, kendő rucsnjik, meleg tyeplo, régen dávno, párna vankús, toll pjera.